

**EINDTOETS
BASISONDERWIJS 2006**

EEN ONDERZOEK NAAR
LEERLINGEN DIE NIET
MEEDOEN EN/OF NIET
MEETELLEN

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING 7

- 1 INLEIDING 11**
 - 1.1 De Eindtoets Basisonderwijs van Cito 11
 - 1.2 De probleemstelling 13

- 2 DE OPZET VAN HET ONDERZOEK 15**
 - 2.1 De onderzoeksvragen 15
 - 2.2 De uitvoering van het onderzoek 15
 - 2.3 De onderzochte scholen versus de populatie 15

- 3 BEVINDINGEN EN CONCLUSIES 17**
 - 3.1 Vindt de afname van de Eindtoets Basisonderwijs plaats conform de handleiding? 17
 - 3.1.1 Bevindingen 17
 - 3.1.2 Conclusies 18
 - 3.2 Leerlingen die niet deelnemen aan de Eindtoets Basisonderwijs 18
 - 3.2.1 Bevindingen 18
 - 3.2.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst 19
 - 3.2.3 Conclusies 19
 - 3.3 Scholen die potentiële Iwoo-leerlingen niet laten meedoen aan de Eindtoets Basisonderwijs 19
 - 3.3.1 Bevindingen 20
 - 3.3.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst 20
 - 3.3.3 Conclusies 21
 - 3.4 Scholen die potentiële Iwoo-leerlingen niet meetellen bij het berekenen van de schoolscore op de Eindtoets Basisonderwijs 21
 - 3.4.1 Bevindingen 21
 - 3.4.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst 22
 - 3.4.3 Conclusies 22
 - 3.5 Samenvatting 22

- 4 BESCHOUWING 25**
 - 4.1 Consequenties voor de twee functies van de Eindtoets Basisonderwijs 25

- 4.1.1 Schoolkeuzeadvies 25
- 4.1.2 Evaluatie van het onderwijs 25
- 4.2 Op weg naar verantwoording 27

LITERATUUR 31

SAMENVATTING

Het onderzoek

Vanuit diverse bronnen heeft de inspectie signalen gekregen, die haar aanleiding geven onderzoek te doen naar de wijze waarop scholen omgaan met de Eindtoets Basisonderwijs van Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. Deze Eindtoets is het meest gebruikte hulpmiddel in het basisonderwijs bij de bepaling van het schoolkeuzeadvies aan leerlingen en hun ouders voor het meest geschikte type vervolgonderwijs.

Het onderzoek is uitgevoerd om antwoord te krijgen op de volgende vragen:

1. Houden basisscholen zich aan de aanwijzingen van Cito voor de afname van de Eindtoets?
2. Hoeveel leerlingen uit groep 8 nemen niet deel aan de Eindtoets en wat is daarvan de reden?
3. Hoeveel scholen laten potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet deelnemen aan de Eindtoets?
4. Hoeveel scholen tellen potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet mee bij het berekenen van de schoolscore?

De bevindingen

Vraag 1: Houden basisscholen zich aan de aanwijzingen van Cito voor de afname van de Eindtoets Basisonderwijs?

81,2% van de basisscholen doet in schooljaar 2005-2006 mee aan de Eindtoets. 94,5% van deze scholen houdt zich bij de afname van de toets aan de aanwijzingen uit de handleiding. Op 14 van de 257 scholen uit het onderzoek van de inspectie zijn weliswaar afwijkingen aangetroffen, maar deze zijn zelden ernstig van aard. Overigens is de Eindtoets geen wettelijk verplicht examen, zodat bij eventuele afwijkingen geen sprake is van fraude.

Vraag 2: Hoeveel leerlingen uit groep 8 nemen niet deel aan de eindtoets en wat is daarvan de reden?

In schooljaar 2005-2006 doet 5,2% van de leerlingen op basisscholen die de Eindtoets afnemen om uiteenlopende redenen niet mee aan de toets. Iets meer dan de helft van deze groep (2,9%) zijn leerlingen die naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning (lwoo) gaan. Deze leerlingen hadden, volgens de handleiding bij de Eindtoets, wel aan de toets mee kunnen doen.

Voor leerlingen met een leerachterstand van ten minste 1,5 jaar stelt Cito naast de Eindtoets een Niveautoets beschikbaar. De resultaten van deze toets liggen op dezelfde schaal als die van de reguliere Eindtoets. Uit het onderzoek blijkt dat veel scholen deze Niveautoets niet kennen.

Vraag 3: Hoeveel scholen laten potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet deelnemen aan de Eindtoets?

Ongeveer 1 op de 4 basisscholen laat in schooljaar 2005-2006 potentiële lwoo-leerlingen niet deelnemen aan de Eindtoets. Deze scholen hebben gemiddeld 13,1% lwoo-leerlingen in groep 8. Het percentage niet deelnemende potentiële lwoo-

leerlingen is gestegen van 14,8% in het schooljaar 2003-2004 tot 22,9% in 2005-2006. In de vier grote steden gaat het in het afgelopen schooljaar om 29,3% van de basisscholen.

Vraag 4: Hoeveel scholen tellen potentiële lwoo-leerlingen niet mee bij het berekenen van de schoolscore?

Circa 1 op de 3 basisscholen telt in schooljaar 2005-2006 scores van potentiële lwoo-leerlingen niet mee bij het bepalen van de schoolscore. Zij leveren de inspectie bij hun verantwoording herberekende schoolscores aan. Het percentage is gestegen van 30,7% in het schooljaar 2003-2004 tot 39,1% in 2005-2006. In de vier grote steden gaat het in het afgelopen schooljaar om 63,0% van de basisscholen.

Consequenties van de bevindingen

De specifieke functie van de Eindtoets is het geven van onafhankelijke informatie voor de keuze van een passend brugklastype voor een individuele leerling. Als scholen ruimhartig omgaan met de aanwijzingen uit de handleiding voor het afnemen van de Eindtoets, kan dat van invloed zijn op de behaalde leerlingenscore en dus op het advies. De inspectie heeft overigens geen aanwijzingen dat dit zich op grote schaal voordoet.

Ook als een leerling wordt uitgesloten van deelname aan de Eindtoets, is er meestal vanuit andere bronnen voldoende informatie beschikbaar waarmee het bij wet verplichte advies van de basisschool kan worden opgesteld.

Het niet mogen deelnemen sluit leerlingen in sociaal opzicht uit; er zijn leerlingen die letterlijk wel en die letterlijk niet meetellen. De inspectie vindt het uit pedagogische overwegingen niet wenselijk leerlingen uit te sluiten van deelname aan de toets.

Een tweede functie van de Eindtoets betreft de evaluatie van het onderwijs op de school. De resultaten van de Eindtoets van alle leerlingen uit groep 8 geven de school inzicht in de positie ten opzichte van andere scholen. Dit is voor de school een ijkpunt in het kader van hun kwaliteitszorg en/of zelfevaluatie. Daarnaast worden de resultaten door andere belanghebbenden (zoals bestuur, gemeente én inspectie) gebruikt om het onderwijsniveau van de school te bepalen.

De inspectie constateert dat de aanwijzingen voor het afnemen van de toets in veel gevallen zo weinig verplichtend zijn dat scholen veel eigen keuze- en handelingsruimte wordt geboden.

Als leerlingen worden uitgesloten van deelname aan de Eindtoets en/of als hun scores niet worden meegeteld, dan is de schoolscore niet representatief voor de populatie leerlingen op de school. Dit speelt vooral als een meerderheid van de leerlingen die niet meedoen zogenaamde lwoo-leerlingen zijn, omdat deze leerlingen wel meetellen bij het vaststellen van de normering van de Eindtoets.

De inspectie vindt het ongewenst dat scholen in toenemende mate de scores van groepen leerlingen op de Eindtoets buiten de berekening van de schoolscore houden. De kwaliteitszorg krijgt daarmee niet de juiste impuls. Bovendien ontstaat een onjuist beeld van het onderwijsniveau van de school.

In de nieuwe besturingsfilosofie van de overheid (governance) krijgen scholen en bevoegde gezagsorganen meer eigen verantwoordelijkheid voor de inrichting van het onderwijs op de school. Daar staat dan wel tegenover dat zij zich moeten verantwoorden over het resultaat van hun inspanningen. De verantwoording moet deugdelijk en fair zijn.

Maatregelen

De inspectie zal ten behoeve van de vergelijkbaarheid van resultaten van scholen de volgende maatregelen treffen:

- De inspectie vraagt Cito de afnamecondities voor de Eindtoets beter te standaardiseren en toe te lichten wat de consequenties zijn van afwijkingen van de afnamecondities;
- De inspectie attendeert Cito op het feit dat veel scholen onbekend zijn met de Niveautoets.
- De inspectie zal geen herberekening van de schoolscore meer hanteren. De scores van de scholen worden voortaan bepaald inclusief de lwoo-leerlingen.
- De inspectie ontwikkelt een aanvullende richtlijn voor scholen waar lwoo-leerlingen op grote schaal niet deelnemen om na te gaan of deze scholen relatief (te) veel lwoo-leerlingen hebben. Scholen zal worden gevraagd zich hierover te verantwoorden. Indien dit naar de mening van de inspectie op onvoldoende wijze gebeurt, worden de eindresultaten als onvoldoende beoordeeld.

Tot slot constateert de inspectie dat slechts 11% van de scholen zich kan verantwoorden over de sociale vaardigheden en/of sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Ook deze aspecten zijn van groot belang voor de succesvolle schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs en voor een adequate participatie in de samenleving.

1 INLEIDING

In dit hoofdstuk schetst de inspectie de aanleiding voor haar onderzoek naar de afname van de Eindtoets Basisonderwijs van Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. In paragraaf 1.1 worden de belangrijkste functies van de Eindtoets Basisonderwijs beschreven, in paragraaf 1.2 gevolgd door de probleemstelling van het onderzoek.

1.1 De Eindtoets Basisonderwijs van Cito

Basisscholen stellen in groep 8 voor iedere leerling een advies op over welke schoolsoort voor voortgezet onderwijs het meest passend voor hen is. Daarnaast stelt het Inrichtingsbesluit bij de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) aanvullende toelatingsvoorwaarden voor het eerste leerjaar vwo, havo en mavo (het zogenaamde tweede gegeven). Het betreft een onderzoek naar de geschiktheid van de leerling voor het volgen van onderwijs aan de school waarvoor toelating wordt gevraagd. Dit onderzoek kan zijn een toelatingsexamen, een proefklas, een psychologisch onderzoek of een onderzoek naar de kennis en het inzicht van de leerlingen, afgenomen in het laatste jaar van het basisonderwijs, een zogenaamde schoolvorderingentoets.

Voorts vraagt de inspectie van het onderwijs scholen zich te verantwoorden over hun opbrengsten (eindresultaten). Anno 2006 maken vrijwel alle basisscholen (99%) daarvoor gebruik van één of meer landelijk genormeerde schoolvorderingentoetsen, dezelfde toetsen die zij ook gebruiken om hun schoolkeuzeadviezen te onderbouwen en/of de scholen voor voortgezet onderwijs te voorzien van een 'tweede gegeven'.

Tabel 1 geeft een overzicht van de verschillende landelijk genormeerde schoolvorderingentoetsen die op dit moment door basisscholen worden gebruikt om zich over hun opbrengsten te verantwoorden aan de inspectie. De gegevens zijn ontleend aan een representatieve steekproef van scholen die in maart 2006 een Jaarlijkse Vragenlijst van de inspectie hebben ontvangen en deze voor eind mei 2006 hebben geretourneerd.

Tabel 1: Percentage scholen dat type landelijk genormeerde toets gebruikt voor verantwoording aan de inspectie

Gebruik van landelijk genormeerde toetsen:	Percentage scholen (n= 2929)
Eindtoets Basisonderwijs Cito	81,2
Leerlingvolgsysteem Cito	55,9
Entreetoets Cito	38,3
Eduforce toetsen	6,4
GPC-toets	2,8
Geen landelijk genormeerde toets	1,0

De tabel laat zien dat verreweg de meeste basisscholen (81,2%) ervoor kiezen zich over hun opbrengsten te verantwoorden met behulp van de resultaten behaald op de Eindtoets Basisonderwijs. Deze Eindtoets Basisonderwijs (verder ook wel Eindtoets genoemd) is een product van Cito Instituut voor Toetsontwikkeling (verder Cito genoemd). De Eindtoets is echter nadrukkelijk geen wettelijk verplicht eindexamen basisonderwijs. Het staat scholen vrij hun schoolkeuzeadviezen al dan niet te onderbouwen met gegevens uit toetsen en het staat scholen vrij zich tegenover de inspectie te verantwoorden met gegevens uit andere landelijk genormeerde toetsen.

Een belangrijk kenmerk van de Eindtoets Basisonderwijs is dat deze samen met de Entreetoetsen voor groep 5, 6 en 7 en de toetsen van het Leerlingvolgsysteem een Leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS) vormt. De scores op de toetsen die deel uitmaken van dit volgsysteem vervullen twee functies: ze zeggen iets over de vaardigheid van leerlingen én ze zeggen iets over de resultaten van het onderwijs.

Over de vaardigheden van leerlingen meldt de handleiding bij de Eindtoets Basisonderwijs 2006 (pagina 7) het volgende:
'De specifieke functie van de Eindtoets is het geven van onafhankelijke informatie voor de keuze van een passend brugklastype. De Eindtoets is een school- of leervorderingentoets: de toets meet wat een kind in vergelijking met andere kinderen in acht jaar basisonderwijs geleerd heeft. En leervorderingen zeggen iets over de kansen op succes in de verschillende typen van het voortgezet onderwijs.'

Over de resultaten van het onderwijs staat in de handleiding bij de Eindtoets Basisonderwijs 2006 (pagina 7) vermeld:
'Omdat de Eindtoets meestal bij alle leerlingen in groep 8 wordt afgenomen, kan een discrepantieanalyse van de gemiddelde scores op de verschillende onderdelen in het Schoolrapport worden gebruikt bij de evaluatie van het onderwijs. In aanvulling daarop geven we in de schoolrapportage aan wat de plaats van de school is in de landelijke verdeling van schoolgemiddelden en in de verdeling van de schoolgroep waartoe de school behoort.'

Over de doelgroep van de Eindtoets Basisonderwijs staat in de handleiding 2006 (pagina 7) het volgende beschreven:
'In principe doen alle leerlingen in groep 8 mee aan de afname van de Eindtoets. Een uitzondering op deze regel vormen:
– *(allochtone) leerlingen die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen lezen;*
– *leerlingen die naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs gaan.*
U kunt ervoor kiezen de leerlingen uit deze twee groepen niet deel te laten nemen aan de Eindtoets.
Leerlingen die naar verwachting naar het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) gaan, doen in principe wel mee aan de Eindtoets.'

Over deze laatste categorie leerlingen meldt de handleiding op pagina 15 voorts nog het volgende:
'Voor deze leerlingen is de Eindtoets maakbaar (overigens kunnen deze leerlingen ook de Niveautoets maken, zie paragraaf 1.3). De toets is echter, gelet op hun leerachterstand, behoorlijk moeilijk.'

Tot slot: over de Niveautoets vermeldt de handleiding op pagina 8:
'De Niveautoets is bestemd voor leerlingen met een grote leerachterstand. Het betreft leerlingen die vrijwel zeker in aanmerking komen voor het praktijk- of leerwegondersteunend onderwijs. De betreffende leerlingen hebben over de hele linie een leerachterstand van tenminste 1½ jaar. Het gaat dus echt om de allerzwakste leerlingen. Voor andere leerlingen – ook die met partiële achterstand – is de reguliere

Eindtoets aangewezen. De opgaven van de Niveautoets zijn aangepast aan het niveau van leerlingen met een leerachterstand.

Uit het voorgaande blijkt dat de eventuele keuze van scholen bepaalde leerlingen niet te laten deelnemen aan de toets niet strijdig is met de handleiding bij de Eindtoets Basisonderwijs 2006. Dit geldt in ieder geval voor de zogenaamde I-leerlingen ([allochtone] leerlingen die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen lezen) en voor de zogenaamde J-leerlingen (leerlingen die naar verwachting naar het [voortgezet] speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs gaan). Ofschoon Cito de zogenaamde K-leerlingen (leerlingen die naar verwachting naar het leerwegondersteunend onderwijs (lwo) gaan) *in principe* wel tot de doelgroep rekent, is de keuze om deze leerlingen de toets wel of niet te laten maken aan de school. Daar waar scholen ervoor kiezen gebruik te maken van de Eindtoets Basisonderwijs dienen zij naar het oordeel van de inspectie uiteraard wel de aanwijzingen uit de handleiding te volgen voor het afnemen van de toets.

1.2 De probleemstelling

Er zijn de laatste tijd veel signalen bij de inspectie binnen gekomen op grond waarvan vraagtekens geplaatst kunnen worden bij de betrouwbaarheid van de Eindtoets in het licht van haar twee functies. In de eerste plaats betreft het signalen over scholen die tijdens de afname van de toets extra instructie geven aan leerlingen, moeilijke begrippen uitleggen of zelfs de antwoorden voorzeggen. Dit tast de schoolkeuze-adviesfunctie van de Eindtoets aan. In de tweede plaats zijn er signalen over scholen die hele groepen leerlingen niet laten meedoen aan de toets of die de scores van bepaalde leerlingen niet meetellen bij het berekenen van de schoolscore. Dit vormt een bedreiging voor de tweede functie van de Eindtoets: het evalueren van het onderwijs op de school.

Voorts blijkt uit onderzoek dat in Amsterdam is uitgevoerd (DMO, 2005; DMO, 2006) dat er een aanzienlijk aantal scholen is waarvan een groot aantal leerlingen in groep 8 niet meedoet aan de toets of waarvan de resultaten niet worden meegeteld bij het bepalen van de schoolscore. Het gaat daarbij met name om leerlingen die extra zorg vragen: de I, J en K-leerlingen uit de handleiding van de Eindtoets Basisonderwijs. In Amsterdam is het percentage zorgleerlingen opgelopen van 17% in het schooljaar 2002/2003 naar 23% in het schooljaar 2004/2005 en daarna in het schooljaar 2005/2006 weer licht gedaald naar 22%. Deze zorgleerlingen hoeven in Amsterdam niet mee te doen aan de Eindtoets. In plaats daarvan wordt bij hen een didactisch onderzoek en een intelligentieonderzoek gedaan. Deze zorgleerlingen mogen in Amsterdam echter wel meedoen aan de Eindtoets; de school bepaalt. Binnen de gemeente is afgesproken dat indien zorgleerlingen meedoen aan de Eindtoets hun resultaten niet worden meegeteld in het resultaat van de school en in het stedelijk gemiddelde.

Als gevolg van deze afspraken op gemeentelijk niveau is het percentage leerlingen dat meegeteld wordt bij de bepaling van de opbrengsten van het onderwijs in Amsterdam afgenomen van 83% in het schooljaar 2002/2003 tot 77% in het schooljaar 2004/2005 en daarna in het schooljaar 2005/2006 weer licht gestegen naar 78%. In Amsterdam neemt dus ongeveer 1 op de 5 leerlingen (22%) uit groep 8 niet deel aan de Eindtoets of zij nemen wel deel maar hun resultaten worden niet meegeteld bij het bepalen van

de schoolscore. Op een klein percentage na (3%) hebben deze leerlingen in 2006 van de basisschool een advies 'vmbo met lwoo' gekregen.

Deze signalen waren voor de inspectie aanleiding te inventariseren hoe scholen de afname van de Eindtoets Basisonderwijs 2006 organiseren. Zij doet dit om de kritiek op de representativiteit van de scores op de Eindtoets (leerlingscores en schoolscores) op basis van eigen waarnemingen te kunnen weerleggen of bevestigen. Voorts heeft de inspectie de omvang van het probleem geïnventariseerd door na te gaan hoeveel *leerlingen* niet meedoen aan de toets en wat daarvoor de redenen zijn. Zij is daarbij tevens nagegaan op hoeveel *scholen* dit verschijnsel zich voordoet, toespitsend op de groep leerlingen die naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning gaat.

2 DE OPZET VAN HET ONDERZOEK

In dit hoofdstuk beschrijft de inspectie de opzet van haar onderzoek naar het afnemen van de Eindtoets Basisonderwijs. In paragraaf 2.1 staan de onderzoeksvragen vermeld, paragraaf 2.2 beschrijft de uitvoering van het onderzoek en in paragraaf 2.3 wordt de kwaliteit van de steekproef geduid.

2.1 De onderzoeksvragen

Gegeven de in paragraaf 1.2 beschreven probleemstelling zijn ten behoeve van het onderzoek naar de afname van de Eindtoets Basisonderwijs 2006 de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Houden basisscholen zich aan de aanwijzingen van Cito voor de afname van de Eindtoets?
2. Hoeveel leerlingen uit groep 8 nemen niet deel aan de Eindtoets en wat is daarvan de reden?

Voor het bespreekbaar maken van het vraagstuk over leerlingen die niet aan de Eindtoets meedoen of waarvan de scores niet meetellen bij het bepalen van de schoolscore, ligt het aangrijpingspunt bij de scholen en niet bij de leerlingen. Om die reden zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd, toegespitst op de groep leerlingen die in principe wel aan de Eindtoets mee kan doen maar waarvan de signalen aangeven dat dit op steeds grotere schaal niet gebeurt:

3. Hoeveel scholen laten potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet deelnemen aan de Eindtoets?
4. Hoeveel scholen tellen potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet mee bij het berekenen van de schoolscore?

2.2 De uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode van 6 februari 2006 tot 1 mei 2006, tijdens de schoolbezoeken die inspecteurs hebben afgelegd in het kader van een Jaarlijks Onderzoek (JO) of van een Periodiek Kwaliteitsonderzoek (PKO). Daarnaast zijn op de dagen waarop de Eindtoets Basisonderwijs werd afgenomen (7, 8 en 9 februari 2006) onaangekondigde bezoeken afgelegd. Deze onaangekondigde bezoeken hebben vooral plaatsgevonden op scholen waarvan bij de inspectie bekend was dat zij de afgelopen drie jaar een bovengemiddeld aantal lwoo-leerlingen hadden.

2.3 De onderzochte scholen versus de populatie

Het onderzoek is uitgevoerd op 282 basisscholen; 183 van deze basisscholen zijn onaangekondigd bezocht. Zoals uit paragraaf 2.2 blijkt is de selectie van te bezoeken scholen niet verlopen volgens de regels die gelden voor het trekken van een aselechte steekproef. Daarom zijn na afloop van de onderzoeksperiode analyses uitgevoerd om de representativiteit van de bezochte scholen voor de populatie basisscholen in Nederland te kunnen bepalen.

Uit deze analyses is gebleken dat de resultaten van een deelverzameling van 257 basisscholen beschouwd mogen worden als representatief voor de populatie

basisscholen in Nederland. Deze groep scholen blijkt een goede weerspiegeling van de totale populatie op de variabelen: schoolgrootte, samenstelling leerlingenpopulatie, denominatie, regionale spreiding en onderwijskwaliteit. De bevindingen die in dit rapport worden gepresenteerd zijn primair gebaseerd op de gegevens van de deelverzameling van 257 basisscholen.

Daarnaast heeft de inspectie voor nadere analyses nog gebruik gemaakt van de gegevens van een representatieve steekproef van 2929 basisscholen die in de periode maart 2006 tot en met mei 2006 een Jaarlijkse Vragenlijst hebben ingevuld. Waar dit laatste het geval is wordt dit expliciet in de tekst vermeld.

Bij het interpreteren van de bevindingen dient nog het volgende te worden bedacht. Het aantal scholen waarvan gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst zijn gebruikt, is veel groter dan het aantal scholen dat in het kader van het onderhavige onderzoek is bezocht. Dit betekent dat de genoemde percentages die in de nadere analyses worden vermeld, nauwkeuriger zijn.

3 BEVINDINGEN EN CONCLUSIES

In dit hoofdstuk presenteert de inspectie de uitkomsten van haar onderzoek naar de afname van de Eindtoets Basisonderwijs. In paragraaf 3.1 wordt antwoord gegeven op de vraag of de afname van de Eindtoets plaatsvindt conform de handleiding. Paragraaf 3.2 geeft antwoord op de vraag hoeveel leerlingen om welke reden niet aan de Eindtoets meedoen. Paragraaf 3.3 geeft antwoord op de vraag hoeveel scholen leerlingen die naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning gaan niet laten meedoen aan de toets en paragraaf 3.4 laat zien hoeveel scholen de scores van potentiële lwoo-leerlingen niet meetellen bij het bepalen van de schoolscore. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting in paragraaf 3.5.

3.1 Vindt de afname van de Eindtoets Basisonderwijs plaats conform de handleiding?

Voor een correcte en voor alle deelnemende scholen vergelijkbare afname van de Eindtoets Basisonderwijs heeft Cito een handleiding geschreven. In deze handleiding worden aanwijzingen gegeven hoe de voorbereiding en de afname van de Eindtoets dienen plaats te vinden. De eerste onderzoeksvraag luidde daarom als volgt:

1. *Houden basisscholen zich aan de aanwijzingen van Cito voor de afname van de Eindtoets?*

3.1.1 Bevindingen

De gegevens over bovengenoemde onderzoeksvraag staan vermeld in Tabel 2.

Tabel 2: Aantal en percentage basisscholen dat de Eindtoets afneemt conform de aanwijzingen in de handleiding van Cito

	Aantal scholen (n = 257)	Percentage scholen
Afname Eindtoets conform de handleiding van Cito	240	94,5

Uit Tabel 2 blijkt dat bijna alle bezochte basisscholen zich houden aan de aanwijzingen van Cito voor de afname van de Eindtoets Basisonderwijs. Voor drie scholen zijn de gegevens niet ingevuld. Op veertien bezochte basisscholen vindt de afname niet plaats conform de handleiding bij de Eindtoets. Het gaat hier om 5,5% van de bezochte scholen.

Over het algemeen zijn bij deze 5,5% scholen afwijkingen van de handleiding aangetroffen die weliswaar niet ernstig zijn, maar desalniettemin niet correct. Een voorbeeld is het gebruik van kladpapier terwijl dat voor het betreffende toetsonderdeel niet is toegestaan. Een ander voorbeeld betreft een enkele leraar die tijdens de toetsafname vragen van leerlingen om verheldering beantwoordt zonder overigens het antwoord voor te zeggen.

Een enkele keer zijn afwijkingen van de handleiding aangetroffen die naar het oordeel van de inspectie niet behoren voor te komen. Voorbeelden zijn het voorzeggen van antwoorden door de leraar, het geven van inhoudelijke instructie voordat de opgaven worden gemaakt of specifieke spellingsproblemen die op het bord staan en die ook in de toets voorkomen. Een saillant voorbeeld van een niet te tolereren afwijking van de

handleiding betreft een school waar de afname van de Eindtoets op maandag 6 februari 2006 start in plaats van op dinsdag 7 februari.

3.1.2 Conclusies

De handleiding voor de afname van de Eindtoets Basisonderwijs is zo geschreven dat iedere zweem van een officieel examen vermeden wordt. De verstrekte richtlijnen kapitaliseren op standaardisatie van de afname-instructie.

Bijna alle scholen houden zich aan de afname-instructies. Op 1 op de 20 scholen zijn weliswaar afwijkingen van de handleiding aangetroffen, maar deze afwijkingen zijn zelden ernstig van aard. Omdat de Eindtoets Basisonderwijs geen wettelijk verplicht examen is, zijn de termen 'fraude' en 'frauderen' hier niet op hun plaats.

3.2 Leerlingen die niet deelnemen aan de Eindtoets Basisonderwijs

Zoals in de inleiding van dit rapport is gesteld, zijn er signalen dat in toenemende mate leerlingen niet deelnemen aan de Eindtoets Basisonderwijs terwijl de school deze wel afneemt. Om de omvang hiervan in beeld te brengen is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

2. *Hoeveel leerlingen uit groep 8 nemen niet deel aan de Eindtoets en wat is daarvan de reden?*

3.2.1 Bevindingen

De gegevens over bovengenoemde onderzoeksvraag staan vermeld in Tabel 3.

Tabel 3: Aantal en percentage leerlingen dat niet deelneemt aan de Eindtoets naar reden

Redenen voor niet-deelname:	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen (n= 6408)
(Allochtone) leerling die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland is en die het Nederlands onvoldoende beheerst om de opgaven goed te kunnen lezen	24	0,4
Leerling gaat naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs (v)so	12	0,2
Leerling gaat naar verwachting naar het praktijkonderwijs (pro)	27	0,4
Leerling gaat naar verwachting naar het leerweg ondersteunend onderwijs (lwoo)	185	2,9
Leerling was ziek	64	1,0
Andere redenen	22	0,3
Totaal	334	5,2

De tabel laat zien dat op de bezochte scholen in totaal 6408 leerlingen onderwijs volgen in groep 8.

Het aantal leerlingen dat niet aan de toets deelneemt is 334 (5,2%). Voor iets minder dan de helft van deze leerlingen gelden redenen die sporen met de handleiding bij de Eindtoets Basisonderwijs. Deze leerlingen waren ziek, gaan naar verwachting naar het praktijkonderwijs of naar het (v)so of zijn maximaal vier jaar geleden uit het buitenland gekomen en beheersen het Nederlands onvoldoende om de opgaven goed te kunnen maken.

Enkele leerlingen hebben niet deelgenomen om 'andere redenen'. Zo zijn er bijvoorbeeld ouders die hebben aangegeven deelname niet wenselijk te vinden.

Meer dan de helft van de leerlingen (2,9%) die niet aan de toets deelnemen zijn potentiële lwoo-leerlingen. Deze leerlingen zouden volgens de handleiding bij de Eindtoets in principe wel aan de toets mee kunnen doen.

Het voorgaande hoeft overigens niet te betekenen dat leerlingen die niet deelnemen aan de Eindtoets in het geheel niet worden getoetst. Zieke leerlingen krijgen doorgaans de gelegenheid de toets op een ander moment (af) te maken. Scholen maken daarvoor zowel gebruik van handscoreng als van de digitale inhaaltoets.

Leerlingen die naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning, naar het (v)so of naar het praktijkonderwijs gaan, hebben meestal al eerder in hun schoolloopbaan een psychologisch onderzoek ondergaan, waarbij hun intellectuele en/of sociale belemmeringen in kaart zijn gebracht. Van een aantal van deze leerlingen worden voorts de schoolvorderingen vastgesteld met behulp van de Niveautoets van Cito, maar dit gebeurt nog niet op grote schaal. Tijdens haar schoolbezoeken is het de inspectie opgevallen dat relatief veel scholen niet op de hoogte zijn van het bestaan van de Niveautoets of van de toepassingsmogelijkheden daarvan.

3.2.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst

Ter aanvulling op bovenstaande gegevens heeft de inspectie nadere analyses uitgevoerd op de gegevens van een representatieve steekproef van scholen (2929) die in maart 2006 een Jaarlijkse Vragenlijst van de inspectie hebben ontvangen en deze voor eind mei 2006 hebben geretourneerd. Nagegaan is in hoeverre de gegevens uit het onderhavige onderzoek ondersteund worden door de gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst.

De analyses bevestigen bovenstaand beeld: 0,6 % van de leerlingen die niet aan de Eindtoets hebben deelgenomen was ziek, 0,5% heeft een indicatie voor het praktijkonderwijs en 2,3% heeft een lwoo-indicatie. Voorts blijkt uit de gegevens van de Jaarlijkse Vragenlijst dat het percentage niet deelnemende leerlingen met een lwoo-indicatie de afgelopen drie jaar gestaag is gestegen: van 1,4% in het schooljaar 2003-2004, via 1,8% in het schooljaar 2004-2005 naar 2,3% in het schooljaar 2005-2006.

3.2.3 Conclusies

Geconcludeerd kan worden dat 1 op de 20 leerlingen uit groep 8 om uiteenlopende redenen niet deelneemt aan de Eindtoets Basisonderwijs. Dit aantal is aanzienlijk kleiner dan in de gemeente Amsterdam (zie paragraaf 1.2); Amsterdam telt veel meer zorgleerlingen dan landelijk het geval is.

Meer dan de helft van de leerlingen die niet deelnemen gaat naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning. Het vraagstuk van het niet deelnemen aan de Eindtoets concentreert zich daarmee op de laatstgenoemde groep. Het betreft hier leerlingen die in principe wel aan de toets kunnen deelnemen.

3.3 Scholen die potentiële lwoo-leerlingen niet laten meedoen aan de Eindtoets Basisonderwijs

Voor het bespreekbaar maken van het vraagstuk van de niet aan de Eindtoets deelnemende potentiële lwoo-leerlingen ligt het aangrijpingspunt bij de scholen en niet bij de leerlingen. Om die reden is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

3. *Hoeveel scholen laten potentiële lwoo-leerlingen uit groep 8 niet deelnemen aan de Eindtoets?*

3.3.1 Bevindingen

De gegevens over bovengenoemde onderzoeksvraag staan vermeld in Tabel 4.

Tabel 4: Aantal en percentage scholen dat potentiële lwoo-leerlingen niet laat deelnemen aan de Eindtoets naar reden

Redenen voor niet-deelname:	Aantal scholen	Percentage scholen (n= 257)
(Allochtone) leerling die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen lezen	11	4,3
Leerling gaat naar verwachting naar het (v)so	6	2,3
Leerling gaat naar verwachting naar het praktijkonderwijs (pro)	18	7,0
Leerling gaat naar verwachting naar het lwoo	64	24,9
Leerling was ziek	40	15,6
Andere reden	13	5,1

De tabel laat zien dat 64 van de 257 scholen potentiële lwoo-leerlingen niet laten deelnemen aan de Eindtoets. Het gaat hier om een kwart (24,9%) van de bezochte scholen en op die scholen gaat het gemiddeld om 2,9 leerlingen per school

De 257 scholen hebben gemiddeld 10,6% potentiële lwoo-leerlingen. Voor de 64 scholen die de potentiële lwoo-leerlingen niet mee laten doen aan de Eindtoets, is het percentage 13,1. Voor de scholen die alle potentiële lwoo-leerlingen mee laten doen aan de Eindtoets, is dat percentage 9,7.

Nadere analyses laten zien dat de scholen uit de steekproef die de afgelopen drie jaar een bovengemiddeld aantal lwoo-leerlingen telden niet afwijken van het landelijke beeld: 24,6% van deze scholen laat potentiële lwoo-leerlingen niet meedoen vs. 24,9% landelijk.

3.3.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst

Ter aanvulling op bovenstaande gegevens heeft de inspectie nadere analyses uitgevoerd op de gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst die in maart 2006 is uitgegaan. Zoals in Hoofdstuk 2 is beschreven betreft het hier een veel grotere steekproef van scholen.

In de eerste plaats is nagegaan in hoeverre de gegevens uit het onderhavige onderzoek ondersteund worden door de gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst. De analyses bevestigen bovenstaand beeld: 22,9% van de scholen heeft in 2006 potentiële lwoo-leerlingen niet laten meedoen aan de Eindtoets. Bovendien blijkt uit de gegevens van de Jaarlijkse Vragenlijst dat dit percentage de afgelopen jaren sterk is gestegen: van 14,8% in het schooljaar 2003-2004, via 18,1% in het schooljaar 2004-2005 tot 22,9% in het schooljaar 2005-2006.

In de tweede plaats zijn de gegevens van de scholen uit de vier grote steden (G4: Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht) vergeleken met het landelijk gemiddelde.

Deze analyse laat zien dat beduidend meer G4-scholen hun potentiële lwoo-leerlingen niet laten deelnemen aan de Eindtoets dan landelijk het geval is (29,3% vs. 22,9%). In bijna de helft van de gevallen (46,7%) betreft het meer dan twee leerlingen met een lwoo-indicatie per school.

Bovendien is ook in de G4 over de afgelopen drie jaar een stijging te zien van het aantal scholen dat potentiële lwoo-leerlingen niet laat deelnemen aan de Eindtoets: van 21,5% in het schooljaar 2003-2004, via 26,1% in het schooljaar 2004-2005 tot 29,3% in het schooljaar 2005-2006.

3.3.3 Conclusies

De conclusie naar aanleiding van de derde onderzoeksvraag luidt dat ongeveer 1 op de 4 basisscholen potentiële lwoo-leerlingen niet laat deelnemen aan de Eindtoets, dat het aantal scholen waar dit plaatsvindt de afgelopen drie jaar sterk is gestegen en dat dit verschijnsel beduidend vaker voor komt op scholen in de G4.

3.4 Scholen die potentiële lwoo-leerlingen niet meetellen bij het berekenen van de schoolscore op de Eindtoets Basisonderwijs

Van scholen wordt verwacht dat zij hun onderwijs evalueren en zich tegenover ouders, het bevoegd gezag en de inspectie verantwoorden over hun opbrengsten. Scholen die gebruik maken van de Eindtoets Basisonderwijs gebruiken hiervoor ondermeer de zogenaamde schoolscore, het gemiddelde van alle leerlingsscores.

Zoals in de inleiding van dit rapport is gesteld, zijn er signalen dat in toenemende mate leerlingen niet worden meegeteld bij het berekenen van de schoolscore. Sommige leerlingen die niet meetellen hebben ook niet deelgenomen aan de Eindtoets, andere leerlingen hebben wel aan de Eindtoets deelgenomen maar hun score wordt buiten de berekening van de schoolscore gehouden.

Om de omvang van deze praktijk in beeld te brengen is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

4. *Hoeveel scholen tellen potentiële lwoo-leerlingen niet mee bij het berekenen van de schoolscore?*

3.4.1 Bevindingen

De gegevens over bovengenoemde onderzoeksvraag staan vermeld in Tabel 5.

Tabel 5: Aantal en percentage scholen dat de score van potentiële lwoo-leerlingen niet meetelt bij het berekenen van de schoolscore

	Aantal scholen	Percentage scholen (n= 257)
Aantal scholen dat potentiële lwoo-leerlingen buiten de berekening van de schoolscore houdt	85	33,1

De tabel laat zien dat 85 van de 257 scholen de scores van potentiële lwoo-leerlingen op de Eindtoets niet meetellen bij het berekenen van de schoolscore. Het gaat hier om een derde (33,1%) van de bezochte scholen; op deze scholen betreft het gemiddeld 3,5 leerlingen per school.

Nadere analyses laten voorts zien dat de scholen die de afgelopen drie jaar een bovengemiddeld aantal lwoo-leerlingen telden hun leerlingen die naar verwachting

naar het lwoo gaan iets vaker buiten de berekening van de schoolscore houden dan landelijk het geval is (36,9% vs. 33,1%). Dit verschil is echter niet significant.

3.4.2 Nadere analyses op basis van de Jaarlijkse Vragenlijst

Ter aanvulling op bovenstaande gegevens heeft de inspectie nadere analyses uitgevoerd op de gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst die in maart 2006 is uitgezet. Zoals in Hoofdstuk 2 is beschreven betreft het hier een veel grotere steekproef van scholen.

In de eerste plaats is nagegaan in hoeverre de gegevens uit het onderhavige onderzoek ondersteund worden door de gegevens uit de Jaarlijkse Vragenlijst. Deze analyses laten een wat hoger percentage scholen zien (39,1%) dat bij de verantwoording aan de inspectie een herberekende schoolscore aanlevert waarbij de scores van potentiële lwoo-leerlingen niet worden meegeteld. Het verschil kan worden verklaard door het feit dat het merendeel van de scholen bezocht is tijdens de afname van de Eindtoets Basisonderwijs 2006 terwijl de jaarlijkse vragenlijst is ingevuld na dat de uitkomsten van de toets bekend waren. Scholen kunnen in die periode van inzicht zijn veranderd.

Voorts blijkt uit de gegevens van de Jaarlijkse Vragenlijst dat ook dit percentage de afgelopen jaren sterk is gestegen: van 30,7% in het schooljaar 2003-2004, via 32,8% in het schooljaar 2004-2005 tot 39,1% in het schooljaar 2005-2006.

In de tweede plaats zijn de gegevens van de scholen uit de vier grote steden vergeleken met het landelijk gemiddelde. Deze analyse laat zien dat beduidend meer G4-scholen voor hun verantwoording aan de inspectie een herberekende schoolscore aanleveren dan landelijk het geval is, waarbij zij hun potentiële lwoo-leerlingen niet laten meetellen (63,0% vs. 39,1%). De gemeente Amsterdam is met 78,2% de absolute koploper.

Voorts is ook in de G4 over de afgelopen drie jaar een forse stijging te zien van het aantal scholen dat potentiële lwoo-leerlingen niet meetelt bij het herberekenen van de schoolscore: van 53,9% in het schooljaar 2003-2004, via 61,0% in het schooljaar 2004-2005 tot 63,0% in het schooljaar 2005-2006.

3.4.3 Conclusies

De conclusie naar aanleiding van de vierde onderzoeksvraag luidt dat ongeveer 1 op de 3 basisscholen potentiële lwoo-leerlingen niet meetelt bij het berekenen van de schoolscore; dit is inclusief de leerlingen die niet aan de Eindtoets meedoen. Voorts blijkt dat het aantal scholen waar dit plaatsvindt de afgelopen drie jaar sterk is gestegen en dat dit verschijnsel beduidend vaker voor komt op scholen in de G4.

3.5 Samenvatting

Samenvattend de bevindingen die uit het onderhavige onderzoek en uit de Jaarlijkse Vragenlijst van de inspectie naar voren komen op een rij:

81,2% van de basisscholen doet in het schooljaar 2005-2006 mee aan de Eindtoets Basisonderwijs van Cito. 94,5% van deze scholen houdt zich bij de afname van de Eindtoets aan de aanwijzingen uit de handleiding. De aangetroffen afwijkingen zijn zelden ernstig van aard.

Op de basisscholen die de Eindtoets afnemen doet in het schooljaar 2005-2006 1 op de 20 leerlingen (5,2%) niet mee aan de toets. Iets meer dan de helft hiervan (2,9%) zijn leerlingen die naar verwachting naar het vmbo met leerwegondersteuning gaan. Deze leerlingen hadden, zo blijkt uit de handleiding bij de Eindtoets, wel aan de toets mee kunnen doen.

Ongeveer 1 op de 4 basisscholen laat in het schooljaar 2005-2006 potentiële lwoo-leerlingen niet deelnemen aan de Eindtoets. Het percentage is gestegen van 14,8% in het schooljaar 2003-2004 naar 22,9% in het schooljaar 2005-2006. In de vier grote steden heeft in het schooljaar 2005-2006 29,3% van de basisscholen potentiële lwoo-leerlingen niet mee laten doen.

Het bovenstaande impliceert dat de scholen die potentiële lwoo-leerlingen niet laten deelnemen aan de Eindtoets gemiddeld 13,1% lwoo-leerlingen hebben in groep 8. Dat wil doorgaans zeggen bijna 3 leerlingen per school.

Ongeveer 1 op de 3 basisscholen telt in het schooljaar 2005-2006 scores van potentiële lwoo-leerlingen niet mee bij het bepalen van de schoolscore. Zij leveren de inspectie bij hun verantwoording herberekende schoolscores aan. Het percentage is gestegen van 30,7% in het schooljaar 2003-2004 naar 39,1% in het schooljaar 2005-2006. In de vier grote steden heeft in het schooljaar 2005-2006 63,0% van de basisscholen scores van potentiële lwoo-leerlingen niet meegeteld bij het bepalen van de schoolscore.

4 BESCHOUWING

In paragraaf 4.1 van deze beschouwing gaat de inspectie in op de consequenties van de uitkomsten van het onderhavige onderzoek voor de twee functies die de Eindtoets Basisonderwijs heeft: a) schoolkeuzeadvies voor individuele leerlingen en b) evaluatie van het onderwijs op de school. De consequenties voor beide functies van de Eindtoets krijgen echter een extra dimensie door de ontwikkelingen die de overheid de afgelopen jaren in gang heeft gezet richting deregulering, autonomievergroting en het afleggen van verantwoording door scholen. Dit bredere perspectief wordt in paragraaf 4.2 geschetst.

4.1 Consequenties voor de twee functies van de Eindtoets Basisonderwijs

4.1.1 Schoolkeuzeadvies

De specifieke functie van de Eindtoets Basisonderwijs is het geven van onafhankelijke informatie voor de keuze van een passend brugklatype. De Eindtoets meet wat een individuele leerling, in vergelijking met andere leerlingen, in acht jaar basisonderwijs heeft geleerd.

Deze functie van de Eindtoets is goed ontwikkeld: de Eindtoets heeft een hoge voorspellende waarde voor het succes van leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Als scholen ruimhartig omgaan met de aanwijzingen uit de handleiding voor het afnemen van de Eindtoets, kan dat van invloed zijn op de behaalde leerlingsscores. De inspectie heeft tijdens het onderzoek geen aanwijzingen gekregen dat dergelijke praktijken zich op grote schaal voordoen.

Ook als leerlingen worden uitgesloten van deelname aan de Eindtoets, is er in principe voldoende informatie over de leervorderingen en/of de leerpotentie van deze leerlingen beschikbaar waarmee het bij wet verplichte advies van de basisschool kan worden opgesteld. Dit advies is veelal gebaseerd op de resultaten die deze leerlingen hebben geboekt op de toetsen van het leerlingvolgsysteem dat de school hanteert. Voorts worden leerlingen die gedurende hun basisschoolloopbaan als zorgleerling zijn gesignaleerd en om die reden niet aan de Eindtoets meedoen, doorgaans gediagnosticeerd met behulp van psychologische tests.

Er zijn echter wel andere consequenties voor individuele leerlingen wanneer zij worden uitgesloten van deelname aan de Eindtoets of wanneer hun scores niet worden meegeteld bij het bepalen van de schoolscore. Het niet mogen deelnemen sluit leerlingen in sociaal opzicht uit; er zijn leerlingen die letterlijk wel en die letterlijk niet meetellen. Naar het oordeel van de inspectie is het uit pedagogische overwegingen niet wenselijk leerlingen uit te sluiten van deelname aan de toets. Het is voor deze leerlingen ook demotiverend.

4.1.2 Evaluatie van het onderwijs

De tweede functie van de Eindtoets betreft de evaluatie van het onderwijs op de school. Indien de Eindtoets bij alle leerlingen in groep 8 wordt afgenomen, kan een discrepantieanalyse van de schoolscore en de gemiddelde scores op de verschillende

onderdelen in het Schoolrapport worden gebruikt bij de evaluatie van het onderwijs op de school. In aanvulling daarop geeft Cito in de schoolrapportage aan wat de plaats van de school is in de landelijke verdeling van schoolgemiddelden en in de verdeling van de schoolgroep waartoe de school behoort. Via het computerprogramma Rapportage Eindtoets Basisonderwijs (REB) wordt scholen tegenwoordig ook nog inzicht gegeven in hun plaats in de landelijke verdeling van schoolgemiddelden waarbij gecorrigeerd is voor verschillen in instroom tussen leerlingen. Op die manier kunnen de resultaten op de Eindtoets voor scholen een ijkpunt zijn in het kader van hun kwaliteitszorg en/of zelfevaluatie.

Daarnaast worden dezelfde gegevens door andere belanghebbenden gebruikt om het onderwijsniveau van scholen te bepalen: schoolbesturen, gemeenten én de inspectie zijn daar voorbeelden van. Wat betreft de inspectie doet zij dit in de wetenschap dat de Eindtoets niet het meest ideale instrument is voor het bepalen van schooleffectiviteit. Daarom worden voor de beoordeling van de opbrengsten van scholen ook de nodige condities in acht genomen (Inspectie van het onderwijs, 2006). Scores op eindtoetsen die voldoen aan psychometrische eisen van betrouwbaarheid en validiteit, zijn op dit moment de meest geschikte ('next best') gegevens die de inspectie ter beschikking staan om haar taak in het kader van de WOT te kunnen uitoefenen, te weten: het beoordelen van de kwaliteit inclusief de opbrengsten van scholen.

Als scholen ruimhartig omgaan met de aanwijzingen van Cito voor het afnemen van de Eindtoets, kan dat van invloed zijn op de schoolscore. Aannemende dat scholen niet geneigd zullen zijn de schoolscores te drukken zal het maximale effect zijn een overschatting van de opbrengsten van het onderwijs op de school. De inspectie heeft tijdens het onderzoek geen aanwijzingen gekregen dat dergelijke praktijken op grote schaal voorkomen.

Wel constateert de inspectie dat de aanwijzingen voor het afnemen van de toets in veel gevallen zo weinig verplichtend zijn dat scholen veel eigen keuze- en handelingsruimte wordt geboden. Daarom sluit zij incidenten niet uit. Zo bevat het afnamerooster voor de verschillende toetsonderdelen bijvoorbeeld slechts 'richttijden'. Onduidelijk blijft dan of scholen die langere pauzes inlassen of die (bepaalde) leerlingen meer tijd geven voor het maken van de toetsen wel/niet conform de aanwijzingen uit de handleiding handelen. Ook zegt de handleiding niets over de aanwezigheid van ondersteunende didactische materialen in het lokaal waar de Eindtoets wordt afgenomen. Betekent dit dat overzichten voor werkwoordspelling en voor inhouds- en oppervlaktematen wel/niet in het lokaal waar de Eindtoets wordt afgenomen, kunnen blijven hangen? En zo ja, betekent dit dan vervolgens dat voorbeeldsommen die ook in de toets voorkomen wel/niet op het bord kunnen blijven staan? Verheldering van de handleiding op dit soort punten is gewenst, evenals een toelichting op de consequenties voor zowel de schoolkeuzeadviesfunctie als de onderwijsbeoordelfunctie wanneer scholen zich niet aan de richtlijnen houden.

Als leerlingen worden uitgesloten van deelname aan de Eindtoets en/of als hun scores niet worden meegeteld, dan is de schoolscore niet representatief voor de populatie leerlingen op de school. Dit speelt te meer als een meerderheid van de leerlingen die niet meedoen zogenaamde zorgleerlingen zijn, omdat dit type leerlingen wel meetelt bij het vaststellen van de normering van de Eindtoets.

Het is de inspectie bekend dat een aantal gemeenten met de schoolbesturen voor primair onderwijs in hun gemeente heeft afgesproken dat daar waar de Eindtoets wordt afgenomen de zogenaamde I, J- en K-leerlingen niet (hoeven te) worden meegeteld in de schoolscore. Voorts is het aan de school te beslissen of deze leerlingen wel of niet meedoen aan de toets. De gemeentebesturen van Amsterdam en

Rotterdam zijn daar voorbeelden van, maar dezelfde praktijk doet zich ook meer en meer voor in kleinere gemeenten.

Naar het oordeel van de inspectie is het in het licht van de eigen kwaliteitszorg en de externe verantwoording van scholen ongewenst de scores van groepen leerlingen op de Eindtoets buiten de berekening van de schoolscore te houden. Dit geldt in het bijzonder als niet duidelijk is of de school gezien haar leerlingenpopulatie veel of weinig geïndiceerde lwoo-leerlingen telt in vergelijking met andere scholen. De kwaliteitszorg krijgt daarmee niet de juiste impuls. Bovendien krijgen andere belanghebbenden (bevoegde gezagsorganen, ouders, inspectie) een beeld van het onderwijsniveau van de school dat niet in overeenstemming is met de werkelijkheid. In de volgende paragraaf worden maatregelen voorgesteld die moeten leiden tot een meer deugdelijke en faire beoordeling van de resultaten die scholen laten zien.

4.2 Op weg naar verantwoording

De discussie over het gebruik van de Eindtoetsgegevens door scholen, inspectie en instanties als de gemeenten krijgt een extra dimensie in het kader van de nieuwe besturingsfilosofie van de overheid. In die besturingsfilosofie (governance) krijgen scholen en bevoegde gezagsorganen meer eigen verantwoordelijkheid voor de inrichting van het onderwijs op de school. Daar staat dan wel tegenover dat zij zich moeten verantwoorden over het resultaat van hun inspanningen. Bevoegde gezagsorganen, inspectie maar vooral de ouders die hun kinderen toevertrouwen aan de school, hebben recht op een deugdelijke verantwoording van de resultaten die de school met haar leerlingen bereikt.

In het kader van de nieuwe besturingsfilosofie is de overheid op dit moment doende om in nauw overleg met het veld en andere belanghebbenden kaders te ontwikkelen voor de verantwoordingsverplichting van scholen. Het is hierbij van belang in ogenschouw te nemen dat om het onderwijsniveau van leerlingen en van scholen betrouwbaar en valide te kunnen vaststellen en te kunnen vergelijken idealiter aan een aantal condities moet zijn voldaan. Belangrijke condities zijn:

- De toets(en) moeten de toegevoegde waarde van de scholen kunnen bepalen;
- De toets(en) moeten dekkend dan wel representatief zijn voor de kerndoelen;
- Er is een normering beschikbaar voor zowel de leerlingen als de scholen die vaststelt wat een voldoende beheersingsniveau is;
- De toets(en) moet(en) geschikt zijn om de leervorderingen van alle leerlingen te meten, ongeacht hun leerachterstand en alle leerlingen moeten meedoen aan de toets(en);
- Alle scholen moeten de toets(en) op een standaard manier afnemen en gebruiken;
- De toets(en) moeten voldoen aan psychometrische criteria van betrouwbaarheid en validiteit.

Het debat over het gebruik van eindtoetsgegevens zou dan ook vooral moeten gaan over de vraag hoeveel kwaliteit de functie van onderwijs-evaluatie in het licht van de verantwoordingsverplichting van scholen inboet dan wel mag inboeten als niet aan alle condities wordt voldaan. Preganter geformuleerd: hoeveel risico wil de overheid nemen, in het belang van de leerlingen en hun ouders, dat zeer zwakke scholen niet tijdig en trefzeker worden gesignaleerd?

Hoewel de Eindtoets niet primair ontwikkeld is voor een evaluatie van de kwaliteit van basisscholen, is deze naar de mening van de inspectie goed bruikbaar om de prestaties van scholen op het gebied van taal en rekenen-wiskunde te meten. Deze

twee leer- en vormingsgebieden nemen een bijzondere positie in bij de aansluiting van het primair onderwijs op het voortgezet onderwijs. Hoewel de Eindtoets zeker de kerndoelen voor taal slechts ten dele dekt, blijft deze toch een goed meetinstrument voor de algemene prestaties van scholen op dit domein. Bovendien moeten we geen oude schoenen weggooien voordat we nieuwe hebben.

Wel is het van belang dat de scores van de scholen vergelijkbaar zijn. Dit betekent ondermeer dat de afnamecondities en de deelname van leerlingen deze vergelijking ook mogelijk moeten maken. Naar het oordeel van de inspectie maakt de toename van het aantal scholen dat lwoo-leerlingen niet laat deelnemen aan de Eindtoets of niet laat meetellen in de schoolscore dat een faire vergelijking van scholen onder druk komt te staan. De inspectie zal derhalve de volgende maatregelen treffen ten behoeve van haar eigen taak de resultaten van scholen te beoordelen:

- Cito wordt gevraagd de afnamecondities voor de Eindtoets Basisonderwijs beter te standaardiseren en toe te lichten wat voor beide functies van de Eindtoets de consequenties zijn als van die afnamecondities wordt afgeweken.
- Cito wordt geattendeerd op het feit dat het inspectieonderzoek aangeeft dat veel scholen onbekend zijn met de Niveautoets, met het gegeven dat de resultaten van deze toets op dezelfde schaal liggen als die van de reguliere Eindtoets en met het gegeven dat de Niveautoets in het bijzonder geschikt/bedoeld is voor leerlingen met een leerachterstand van ten minste 1,5 jaar, waaronder een aantal lwoo-leerlingen en vrijwel alle pro-leerlingen.
- Via de Jaarlijkse Vragenlijst vraagt de inspectie scholen van al haar leerlingen opbrengstgegevens te leveren. De scores van de scholen worden voortaan bepaald inclusief de lwoo-leerlingen. Herberekening vindt niet meer plaats.
- Voor scholen waar lwoo-leerlingen op grote schaal niet deelnemen zal een aanvullende richtlijn worden ontwikkeld om na te gaan of deze scholen gezien hun leerlingenpopulatie relatief (te) veel lwoo-leerlingen hebben. Scholen zal worden gevraagd zich hierover te verantwoorden. Indien dit naar de mening van de inspectie op onvoldoende wijze gebeurt, worden de opbrengsten als onvoldoende beoordeeld.

Bekend is dat het aantal lwoo-leerlingen stijgt. Deze leerlingenpercentages verschillen sterk tussen scholen en tussen de door Cito onderscheiden schoolgroepen (Citogroep Primair Onderwijs, 2006). Voorlopige resultaten wijzen uit dat niet alle leerlingen met een lwoo-indicatie ook specifieke zorg krijgen in het basisonderwijs. Daar waar dit het geval is, schieten basisscholen tekort of kunnen vragen worden gesteld bij het proces van indicatiestelling. De inspectie zal in een vervolgonderzoek hierover nader rapporteren.

Tot slot wil de inspectie opmerken dat veel scholen geen betrouwbare toetsen afnemen voor het meten van de sociale vaardigheden of de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Uit onze toezichtgegevens blijkt dat slechts 11% van de scholen een oordeel krijgt op de indicator sociale vaardigheden uit het waarderingskader primair onderwijs. Dit betekent dat veel scholen zich niet kunnen verantwoorden over de resultaten die zij op dit gebied met hun leerlingen bereiken. De inspectie acht het van belang dat scholen zich niet alleen kunnen verantwoorden over de cognitieve resultaten van haar leerlingen, maar ook over hun sociale vaardigheden en/of sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook deze aspecten zijn van groot belang voor een succesvolle schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs en voor een adequate participatie in de samenleving.

LITERATUUR

Alten, M. van (red.) (2006). *Handleiding*. Arnhem: Cito bv.

Citogroep Primair Onderwijs (2006). *Terugblik en resultaten Eindtoets Basisonderwijs 2006*. Arnhem: Cito bv.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (2005). *Amsterdamse onderwijsresultaten in het basisonderwijs 2005*. Amsterdam: DMO.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (2006). *Amsterdamse onderwijsresultaten in het primair onderwijs 2006*. Amsterdam: DMO.

Inspectie van het onderwijs (2006). *Analyse en waardering van opbrengsten Primair Onderwijs*. Zwolle: IvHO